

УДК 330.341.1:338.2:338.45:330.45
DOI: 10.31732/2663-2209-2024-76-249-255

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ І СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Євген Ситнік

Аспірант, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, e-mail: itriumphdoc@krok.edu.ua,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7785-4325>

CONCEPTUAL FOUNDATIONS AND SCIENTIFIC APPROACHES TO UNDERSTANDING THE CONCEPT AND ESSENCE OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISE

Yevhen Sytnik

Postgraduate student, "KROK" University, Kyiv, Ukraine, e-mail: itriumphdoc@krok.edu.ua, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-7785-4325>

Анотація. У статті досліджено концептуальні засади та наукові підходи до розуміння поняття і сутності економічної безпеки підприємства.

Актуальність теми проведеного дослідження обумовлена тим, що в сучасних економічних умовах суб'єкти господарської діяльності в Україні перебувають під значним впливом зовнішніх негативних факторів, що унеможливають стабільну ефективну роботу та погіршують загальні результати фінансово-економічної, операційної діяльності, призводять до криз та банкрутства підприємств. Забезпечення високої ефективності та стійкості економічної системи підприємства стає одним із першочергових завдань управління. Вирішення цих складних завдань та організація активної протидії зовнішнім та внутрішнім дестабілізуючим факторам вирішується завдяки забезпеченню, зміцненню економічної безпеки підприємства.

Метою статті є дослідження концептуальних засад та наукових підходів до розуміння поняття і сутності економічної безпеки підприємства.

Методологічною основою дослідження стали методи наукового пізнання: аналізу та синтезу, системний підхід, структурний, процесний, комплексний, функціональний наукові підходи.

Отримані наукові результати полягають в узагальненні наукових підходів до розуміння поняття і сутності економічної безпеки підприємства. Визначено, що застосування захисного, конкурентного, ресурсного, ресурсно-функціонального, комплексного, стійкісного, гармонізаційного та комплементарного наукових підходів до сутності та дослідження дефініції економічної безпеки підприємства дає можливість узагальнити та систематизувати всі умови, аспекти, функціональні складові, напрями спрямування дій, методи та засоби, що мають ключове значення в забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Перспективи подальших досліджень полягають в узагальненні наукових підходів які формують підґрунтя до подальшого розуміння та вивчення теоретично-методичних засад розбудови системи економічної безпеки підприємства, як сукупності всіх складових та елементів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки підприємства з формуванням взаємозв'язків та взаємодії як в межах самого суб'єкта господарювання і між його функціональними підсистемами, так і у взаємодії з партнерами зовнішнього середовища.

Ключові слова: управління, економічна безпека, система безпеки, управління економічної безпекою, комплексний підхід, наукові підходи до забезпечення безпеки, управління підприємством

Формул: 0, рис.: 1, табл.: 0, бібл.: 14

Summary. The article examines the conceptual foundations and scientific approaches to understanding the concept and essence of the economic security of enterprise.

The relevance of the topic of the study is due to the fact that in modern economic conditions economic entities in Ukraine are under the significant influence of external negative factors that make it impossible to stable effective work and worsen the overall results of financial, economic, operational activities, lead to crises and bankruptcy of enterprises. Ensuring high efficiency and sustainability of the economic system of enterprise becomes one of the priorities management tasks. The solution of these complex tasks and the organization of active counteraction to external and internal destabilizing factors is solved by ensuring and strengthening the economic security of the enterprise.

The aim of the article is to study the conceptual foundations and scientific approaches to understanding the concept and essence of economic security of enterprise.

The methodological basis of the study is the methods of scientific cognition: analysis and synthesis, system approach, structural, process, complex, functional scientific approaches.

The obtained scientific results consist in the generalization of scientific approaches to understanding the concept and essence of economic security of enterprise. It is determined that the application of protective, competitive, resource, resource-functional, complex, sustainable, harmonizing and complementary scientific approaches to the essence and

study of the definition of economic security of enterprise makes it possible to generalize and systematize all conditions, aspects, functional components, directions direction of actions, methods and means that are of key importance in ensuring the economic security of the enterprise.

Prospects for further research are to generalize scientific approaches that form the basis for further understanding and study of the theoretical and methodological foundations of the development of the system of economic security of enterprise, as a combination of all components and elements aimed at ensuring the economic security of enterprise with the formation of relationships and interaction both within the economic entity itself and between its functional subsystems, and in interaction with partners of the external Environment.

Keywords: *management, economic security, security system, economic security management, integrated approach, scientific approaches to security, enterprise management*

Formulas: 0, fig.: 1, tabl.: 0, bibl.: 14

Вступ. В сучасних економічних умовах значного впливу зовнішніх негативних факторів забезпечення високої ефективності та стійкості економічної системи підприємства стає одним із першочергових завдань управління. Вирішення цих складних завдань та організація активної протидії зовнішнім та внутрішнім дестабілізуючим факторам вирішується завдяки формуванню та зміцненню системи економічної безпеки підприємства. Недосконалість існуючих структур, наявність значних недоліків в плануванні та реалізації управлінських дій значно послаблюють захист підприємств та їх можливість протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Саме тому розбудова та ефективне управління системою економічної безпеки є важливим заданням вирішення якого здатне забезпечити не лише ефективний розвиток самих суб'єктів господарювання, а й виступає чинником сталого розвитку загалом. За цих умов дослідження теоретично-методичних засад управління системою економічної безпеки підприємства набуває важливого пріоритетного значення.

Розпочинати дослідження в цьому напрямі доцільно безпосередньо із розгляду самого поняття «безпека» і наукових підходів до розуміння, визначення його сутності та значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження концептуальних засад та наукових підходів до розуміння поняття і сутності економічної безпеки підприємства здійснювалося у працях провідних науковців. Ґрунтовний аналіз праць провідних вітчизняних науковців щодо бачення та розуміння змісту та сутності поняття економічної безпеки

свідчить про значні відмінності, широту та різноманітність наукових підходів.

Одним із перших наукових підходів до дослідження та розуміння економічної безпеки був захисний підхід, представлений в працях Л. Омелянович та Г. Долматової (2005). За цим підходом економічна безпека підприємства трактується як стан захищеності підприємства від впливу небезпек та загроз, негативної дії внутрішніх та зовнішніх негативних чинників та факторів (Омелянович & Долматова, 2005). Водночас, на думку авторів забезпечення економічної безпеки гарантує підприємствам стабільність функціонування, ефективний розвиток та відтворення, впровадження та використання здобутків науково-технічного прогресу, інновацій. В цілому погоджуючись з авторами щодо першочергового пріоритетного значення безпеки в питаннях захисту від негативного впливу зовнішніх загроз та небезпек зазначимо, що ефективний розвиток, відтворення та впровадження інновацій є результатами планування та впровадження комплексу управлінських дій, в якому захисний підхід є лише складником в сукупності інших необхідних підходів та прийняття і реалізації ефективних обґрунтованих управлінських рішень.

У дослідженнях С. Шкарлета (2007) економічна безпека виступає категорією захищеності суб'єктів на всіх рівнях, а основою такого захисту є механізми забезпечення та безперервного розвитку завдяки ефективному застосуванню всіх наявних ресурсів і можливостей у здійсненні їх підприємницької діяльності. Таким чином, захисний підхід в

дослідженнях цього науковця поєднано із ресурсним підходом, а самі можливості та забезпечення захисту ґрунтуються на ресурсному потенціалі підприємства, що може бути спрямованим на забезпечення безпеки.

Іншим провідним науковцем Н. Реверчук (2004) зазначалося, що економічна безпека підприємства є системою, яка забезпечує активний захист суб'єкта господарювання від фінансових, матеріальних, людських втрат завдяки впровадженню превентивних попереджуючих дій, що можуть запобігти реалізації негативних подій та нанесенню підприємству збитків. Відповідно мова йде про активний захист заснований на розробці і впровадженні превентивних дій та заходів, і таким чином стає актуальним питанням системності аналізу й оцінювання, моніторингу ризиків і загроз, що з метою розробки та цільового впровадження засобів превентивної дії.

У працях І. Хома (2012) економічна безпека суб'єкта господарювання є економічним явищем чи властивістю, що виникає завдяки відсутності реалізації небезпек, загроз та упередженні впливу зовнішніх та внутрішніх негативних факторів на стан підприємства, здійснення його фінансово-економічної діяльності, його економічний потенціал. Таким чином, автором наголошується на необхідності досягнення рівня захищеності, яка є результатом ефективності економічної безпеки підприємства.

У дослідженнях М. Копитко (2015) економічна безпека підприємства є поняттям комплексним. Вона визначає стан та здатність суб'єкта господарювання до ефективної організації роботи з протидії негативному впливу дестабілізуючих внутрішніх та зовнішніх факторів та можливості швидкого та ефективного адаптування до змін з найменш можливими втратами. Повністю погоджуючись з думкою автора зазначимо, що в її працях представлено як захисний так і комплексний підходи до розуміння сутності та значення економічної безпеки

та обґрунтування і впровадження комплексності дій, спрямованих на розбудову систем безпеки та створення безпечного функціонування підприємства загалом.

На думку В. Дикань та І. Назаренко (2011) економічна безпека є станом захищеності функціонування підприємства від загроз внутрішніх та зовнішніх, за якого функціонування підприємства є стабільним, а ефективне використання наявних ресурсів та адаптованість до дестабілізуючих впливів економічного середовища забезпечує стабільний майбутній розвиток. Представлене науковцями бачення значно розширює межі розуміння економічної безпеки з позицій захисного підходу та акцентує увагу на важливості наявності і використання ресурсів, як основи безпеки та важливості своєчасної, відповідної адаптації до змін економічної кон'юнктури, що свідчить про ознаки застосування авторами ресурсного та адаптаційного підходів.

Не вирішена раніше частина загальної проблеми. Незважаючи на широке представлення різних наукових підходів до розуміння сутності та значення економічної безпеки, увага та дослідження науковців спрямовувалися на окремих якість ознаках та відмінностях і обґрунтуванні доцільності їх застосування, проте здійснення подальших досліджень актуалізує необхідність узагальнення існуючих наукових підходів та концептів оскільки саме комплексний підхід та поєднання представлених науковцями результатів здатне забезпечити загальну системність наукового бачення всієї складності безпекових процесів, що має не лише наукове, але й науково-практичне значення. Таким чином, узагальнення наукових підходів створює передумови для розуміння всіх аспектів функціонування та дії системи економічної безпеки підприємства та обґрунтування засобів необхідних для управління цією системою з метою ефективного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Метою статті є дослідження концептуальних засад та наукових підходів до розуміння поняття і сутності економічної безпеки підприємства.

З метою проведення дослідження було застосовано методи наукового пізнання: аналізу та синтезу, системний підхід; процесний, комплексний, функціональний наукові підходи.

Виклад основного матеріалу.

Питання дослідження концептуальних засад та наукових підходів до розуміння поняття і сутності економічної безпеки підприємства широко розглядаються науковцями та фахівцями у галузі економічної безпеки.

Науковець Л. Шемаєва (2009) визначає економічну безпеку як здатність підприємства реалізувати визначені стратегічні інтереси в економічній сфері в існуючих ринкових умовах, завдяки використанню цих зовнішніх умов на користь підприємства та забезпечуючи його належний захист. Зазначимо, що підхід з позицій захисту інтересів від зовнішніх і внутрішніх негативних впливів та факторів з використанням його ресурсного потенціалу його можливостей є одним із найбільш поширених, внаслідок того, що за своєю суттю головною функцією забезпечення безпеки і є безпосередньо захист. Проте в сучасних умовах економічна безпека має значно ширше розуміння, передумови та складові забезпечення, саме тому захисний підхід в значній частині наукових праць представлено в поєднанні з іншими науковими підходами, на засадах яких науковці будують своє бачення забезпечення безпеки підприємства.

Одним із поширених наукових підходів дослідження економічної безпеки підприємства є стійкісний підхід, який визначає економічну безпеку як можливість до забезпечення рівноваги і стійкості економічної системи підприємства, що може бути отриманою завдяки ефективному використанню його ресурсів, гнучкості, адаптивності, ринкових можливостей та більш ефективного використання інструментів

управління. Таким чином, за стійкісним підходом економічна безпека визначається як здатність до забезпечення стійкого сталого функціонування в умовах негативної дії внутрішніх, зовнішніх факторів та змін. Втім, на практиці забезпечення стійкості є більш комплексним та складним завданням, ніж безпосереднє забезпечення захисту від загроз чи ефективного використання ресурсів, оскільки за цим підходом економічна безпека виступає не якістю чи процесом, а наслідком ефективних комплексних дій, що забезпечують не лише дієвий захист, а й ефективне функціонування фінансово-економічної, виробничої та операційної систем підприємства. Тому, на нашу думку саме стійкісний підхід найбільш повно відображає сутність та значення економічної безпеки сучасного підприємства та є основою формування та функціонування його системи економічної безпеки.

У дослідженнях І. Білоусової (2010) економічна безпека підприємства визначається як збалансований безперервний сталий розвиток, що є результатом найбільш ефективного використання ресурсів та сприятливих факторів підприємницької діяльності. Найбільш ефективно використання ресурсів та підприємницьких можливостей забезпечує змогу досягнути тривалого стійкого функціонування і динамічного науково-технічного і соціального розвитку та забезпечує ефективну протидію зовнішнім загрозам і ризикам в існуючих умовах та в майбутньому.

На думку Б. Андрушківа (2008) економічна безпека виступає економічним станом підприємства, що визначається сталістю до впливу внутрішніх та зовнішніх змін, які відбуваються в операційній, фінансовій, господарській діяльності підприємства завдяки формуванню умов, що забезпечують ефективний захист підприємств від реалізації небезпек та ризиків. По суті, мова йде про захист економічних інтересів підприємства та формування на

підприємстві умов, за яких цей захист буде ефективно забезпечений.

Науковцями М. Єрмошенко, К. Горячовою (2010) економічна безпека суб'єкта господарювання визначається як збалансований стан його економічної системи, що є стійким до негативного впливу небезпек, загроз та здатний забезпечити ефективний сталий розвиток завдяки реалізації підприємством його економічних інтересів. На нашу думку в працях цих науковців економічна безпека має значно ширшу роль та значення, адже вона виступає невід'ємною складовою та умовою сталого розвитку, а сам сталий

розвиток є результатом збалансованого стійкого стану його економічної системи. Таким чином простежується взаємозалежність та взаємозв'язок між безпекою, сталим розвитком, збалансуванням, стійкістю економічних систем, що є важливим для розуміння розбудови та функціонування систем економічної безпеки підприємства, її ролі та значенні в загальній економічній системі підприємства.

На рис. 1. представлено наукові підходи до розуміння економічної безпеки підприємства.

Рис. 1. Наукові підходи до розуміння економічної безпеки підприємства

Одним із найбільш поширених в наукових працях підходів до розуміння сутності економічної безпеки є ресурсний

та ресурсно-функціональний підходи. Ресурсний підхід загалом заснований на баченні ресурсів підприємства як основи

забезпечення його економічної безпеки. Передусім, таке бачення пов'язано із тим, що фінансові, кадрові, матеріальні, технологічні, інформаційні ресурси загалом визначають можливості здійснення підприємством своєї фінансово-господарської діяльності та її масштабів без залучення зовнішніх учасників та джерел фінансування.

У працях В. Кириленко (2005) економічна безпека підприємства визначається як стан його корпоративних ресурсів, що дає йому можливості реалізувати поставлені цілі і захищає від загроз та ризиків конкурентного ринкового середовища. Автор акцентує увагу на важливості достатності корпоративних ресурсів та їх ефективного використання, що забезпечує можливості до захисту і тим самим забезпечує необхідний для функціонування підприємства в існуючих ринкових умовах рівень економічної безпеки.

Так у дослідженнях Т. Васильціва (2008) зазначається, що в умовах сучасності стабільність діяльності підприємства може бути досягнута завдяки зростанню рівня його конкурентоспроможності. Таким чином, економічна безпека визначається як стан функціонування суб'єкта господарювання, за якого випущена і реалізована ним продукція та послуги є конкурентними на ринку за умов найбільш раціонального і ефективного використання всіх його ресурсів з метою забезпечення стійкого прогресивного розвитку. На нашу думку визначення цього автора є одним із найбільш повних, ґрунтовних та комплексних бачень сутності економічної безпеки як з позицій конкурентного підходу, так і одночасно з позицій ресурсного, стійкісного підходів, що дає можливість виявити та узагальнити основні складові забезпечення безпеки підприємства в протидії реалізації як внутрішнім так і зовнішнім загрозам та ризикам, що здійснюють безпосередній вплив на діяльність підприємств в сучасних умовах.

Зазначимо, що конкурентний підхід до дослідження економічної безпеки є

дуже важливим, оскільки отримання підприємством ринкових переваг в умовах значної конкуренції та значних динамічних змін, які відбуваються на сучасних ринках, є важливою умовою стабільного функціонування та відкривають можливості для подальшого розширення діяльності, розвитку підприємства, що відповідно свідчитиме про надійний рівень та зростання забезпечення його економічної безпеки.

Гармонізаційний підхід представлено та обґрунтовано у працях Г. Козаченко, В. Пономарьова, О. Ляшенко (2003). За гармонізаційним підходом економічна безпека підприємства визначається як міра гармонізації економічних інтересів підприємства та інтересами суб'єктів-партнерів зовнішнього середовища. Таким чином, економічні інтереси суб'єктів мають бути узгоджені в часі та просторі. Отже, за гармонізаційним підходом вплив партнерів зовнішнього середовища, що мають власні економічні інтереси має бути гармонізований, тобто взаємоузгоджений з економічними інтересами самого підприємства. Зазначимо, що з практичної точки зору відсутність необхідної гармонізації може призвести до появи та загострення протистояння конфліктів з контрагентами зовнішнього середовища, а їх дії можуть становити значні загрози та небезпеки для діяльності підприємства та його економічної безпеки. Проте, незважаючи на очевидний факт важливості та знання такого підходу з позицій теоретично-методичних досягнути такої гармонізації та рівноваги є завданням складним та багатоаспектним.

В продовженні дослідження гармонізаційного підходу О. Ляшенко (2011) було зроблено комплементарний підхід до розуміння сутності економічної безпеки, за яким економічна безпека виступає певною мірою економічної свободи, яку має суб'єкт господарювання завдяки управлінню процесами взаємоузгодження економічних інтересів учасників внутрішнього та зовнішнього середовища задля організації протидії

небезпекам та загрозам з використанням потрібних для цього ресурсів. Варто зазначити новизну цього наукового підходу та його комплексне охоплення і розуміння тих процесів, що відбуваються в діяльності організації в процесі забезпечення економічної безпеки та необхідністю залучення та взаємодії для забезпечення безпеки, всіх учасників цих процесів, як самого колективу підприємства так і його партнерів, стейкхолдерів, представників державних організацій і т.і. Проте загалом досягнення збалансування, гармонізації різних, а іноді абсолютно протилежних інтересів учасників, є дуже складним завданням, що потребує високого рівня управлінської майстерності та врахування загальної кон'юнктури ринку.

Висновки. Узагальнюючи зазначимо, що застосування захисного, конкурентного, ресурсного, ресурсно-функціонального, комплексного, стійкісного, гармонізаційного та комплементарного наукових підходів, підходу з позицій реалізації власних стратегічних економічних інтересів до сутності дефініції економічної безпеки підприємства дає можливість узагальнити та систематизувати всі умови, аспекти, функціональні складові, напрями спрямування дій, методи та засоби, що мають ключове значення в забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Саме визначення розуміння цих наукових підходів формує підґрунтя та до

подальшого розуміння та вивчення теоретично-методичних засад формування розбудови системи економічної безпеки підприємства, як сукупності всіх складових та елементів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки підприємства з формуванням взаємозв'язків та взаємодії як в межах самого підприємства і між його функціональними підсистемами, так і у взаємодії з партнерами зовнішнього середовища.

Забезпечення економічної безпеки підприємства не має здійснюватися вибірково, фрагментарно, як реакція на певні загрози та ризики, що виникають в діяльності підприємства. Її ефективність можлива за умови впровадження системних безперервних дій, професійного управління в сфері економічної безпеки і таким чином залучення та використання ресурсів, формування механізму, впровадження методів, засобів та інструментів забезпечення економічної безпеки підприємства. Таким чином забезпечення безпеки потребує формування та розбудови системи економічної безпеки підприємства.

Література:

1. Андрушків Б.М. (2008). Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва. Антирейдерство Тернопіль: Терно-граф. 424 с.
2. Белоусова І. А. (2010). Управлінський облік – інформаційна складова системи економічної безпеки підприємства: монографія. Київ: Дорадо-Друк. 432 с.
3. Васильців Т. Г. (2008). Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія. Львів: Арал. 384 с.
4. Дикань В. Л., Назаренко І. Л. (2011). Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки підприємства: монографія. Харків: УкрДАЗТ. 142 с.
5. Єрмошенко М. М., Горячева К. С. (2010). Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: наук. моногр. Київ: НАУ. 232 с.
6. Кириленко В. І. (2005). Інвестиційна складова економічної безпеки: монографія. Київ: КНЕУ. 232 с.
7. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. (2003). Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. Київ: Лібра. 280 с.
8. Копитко М.І. (2011). Економічна безпека підприємств з виробництва транспортних засобів. Львів: Ліга-Прес. 478 с.
9. Ляшенко О. М. (2011). Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія. Луганськ: СНУ ім. В. Даля. 400 с.
10. Омелянович Л. О., Долматова Г. Є. (2005). Економічна безпека торговельного підприємства: монографія. Донецьк: ДонДУЕТ. 195 с.
11. Реверчук Н. Й. (2004). Управління економічною безпекою підприємницьких структур: монографія. Львів: ЛБІ НБУ. 195 с.
12. Хома І. Б. (2012). Формування та використання систем діагностики економічної захищеності промислового підприємства: монографія. Львів: Львівська політехніка. 504 с.
13. Шемаєва Л. Г. (2009). Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища: монографія. Київ: НІПМБ. 357 с.
14. Шкарлет С. М. (2007). Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія. Київ: Книжкове вид-во НАУ. 436 с.